

Helena Stranjik

**Krajané v Chorvatsku
a jejich
jazykové biografie**

Krajané v Chorvatsku a jejich jazykové biografie

Helena Stranjik

Recenzenti:

prof. PhDr. Miroslav Dudok, DrSc.

Mgr. Michal Pavlásek, Ph.D.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže
a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu
Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2022

Redakce Lenka Ščerbaničová
Grafická úprava Jan Šerých
Obálka – foto Arhiv ČB Daruvar
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První vydání

ISBN 978-80-246-5446-1

ISBN 978-80-246-5493-5 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

ÚVOD	7
ČESKÁ NÁRODNOSTNÍ MENŠINA V CHORVATSKU	13
1. Reflexe české menšiny v Chorvatsku v odborné literatuře	14
2. Dějiny	35
2.1 Příklad Čechů na území dnešního Chorvatska	35
2.2 Období samostatného Československa a „Jugoslávie“	38
2.3 Češi v dnešním Chorvatsku	43
3. Česká menšina v Chorvatsku dnes – sociální status a organizace	48
3.1 Postavení české menšiny v zákonech Chorvatské republiky	48
3.2 Svaz Čechů v Republice Chorvatsku	54
3.3 České besedy	57
3.4 Osvětová činnost – české školství	60
3.5 Informační a vydavatelská činnost	69
4. Čeština krajanů v Chorvatsku	73
4.1 Jazykový systém současné krajské češtiny	77
4.2 Jazykový management v mluvě chorvatských krajanů	87
JAZYKOVÉ BIOGRAFIE KRAJANSKÝCH RODIN	91
5. Jazykové biografie a sociální sítě v literatuře	92
5.1 Definice jazykových (auto)biografií	92
5.2 Metodologie a její omezení	97
5.3 Sociální sítě	107
6. Jazykové biografie menšinových rodin na základě autobiografických vyprávění	112

6.1	Jazykové biografie členů rodiny A	120
6.2	Jazykové biografie členů rodiny B	141
6.3	Jazykové biografie členů rodiny C	162
7.	Reflexe jazyka a komunikace ve vyprávěních respondentů	192
7.1	Jazyk komunikace a přepínání kódů	192
7.2	Krajanská čeština a hodnocení vlastních znalostí jazyků	199
7.3	Mateřský jazyk	204
7.4	České školství a komunikace ve školách	206
7.5	Komunikace v zaměstnání	211
8.	Jazyk jako jeden ze základních pilířů identity české menšiny v Chorvatsku a faktory, které působí na jeho udržení (na příkladu sledovaných rodin)	214
	ZÁVĚR	237
	SUMMARY	241
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	245
	POUŽITÁ LITERATURA, PRAMENY A ZDROJE	246
	PŘÍLOHA – překlady promluv v chorvatském jazyce	254

ÚVOD

Národnostní a jazykové menšiny jsou v dnešním světě globalizace, migrací, nejistot a hledání vlastní identity velice často diskutovaným a zkoumaným tématem. Přesto ani v evropské tradici není stanovena jednotná definice pojmu národnostní menšina a Evropská unie ponechává ve vymezení tohoto pojmu jednotlivým členským státům volnost. Za všeobecnou definici je ale přijímána definice Organizace spojených národů, podle níž je „národnostní menšina skupina obyvatel státu, tvořící menšinu v nedominantní pozici uvnitř státu, disponující etnickými, náboženskými nebo jazykovými charakteristikami, které jsou odlišné od charakteristik většiny obyvatel, mající vědomí vzájemné solidarity, motivované, byť jen implicitně, kolektivní vůlí přežít, a jejímž cílem je dosáhnout rovnosti s většinou, jak ve skutečnosti, tak i podle zákona“.¹

Pojem národnostní menšina² tudíž může mít dva významy – je to:

1. komunita složená z členů odkazujících se na jiný národní stát než na ten, kde jsou vnímáni (sami sebou nebo okolím) jako menšina,
2. národ bez vlastního národního státu nebo část národa, která je sama menšinou, obývající etnické území, od něhož odvozuje národní identitu / etnicitu.

1 UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1985/31 of 14/5/85 at para. 181.

2 V odborné literatuře, zvláště zahraniční, je pojem národnostní menšiny čím dál častěji nahrazen obecnějšími a neutrálnějšími pojmy etnikum či etnická skupina, regionální skupina, etnická menšina aj. (viz Šatava 1994; Hroch 2003; Eriksen 2012 aj.). Vzhledem k tomu, že ale v pojmu národnostní menšina nespátřujeme žádné negativní konotace, v této práci u něj zůstaneme.

Od národnostní menšiny je navíc někdy odlišována jazyková menšina, která je vnímána jako jazyková komunita, jejíž první jazyk je jiný nežli dominantní jazyk země, případně skupina hovořící jazykem s nízkou prestiží, slabá nebo tvořící jen nepočetnou složku společnosti. Obdobně Rada Evropy uvádí, že se v případě regionálního či menšinového jazyka jedná o jazyky, jež jsou tradičně užívané na území daného státu občany, kteří tvoří početně menší skupinu nežli zbytek obyvatel, a jsou odlišné od úředního jazyka státu (kromě dialektů oficiálního jazyka a jazyka migrantů).³

Menšinové jazyky a kultury byly ještě na začátku druhé poloviny 20. století vnímány převážně jako „problém“, od sedmdesátých let 20. století se pak dostaly do popředí zájmu v souvislosti s problematikou lidských práv a přijímány byly jako „základní právo“ svobodného člověka na sebevyjádření. V současnosti jsou většinou označovány za zdroj inspirace a za kulturní dědictví a bohatství lidstva. Různorodost národů, jazyků a kultur je dnes převážně prezentována jako součást ekologie životního prostředí a součást biodiverzity čili něco, co k danému prostředí neodmyslitelně patří a dotváří charakter daného území a obyvatel zde žijících.

Soužití různých etnik ale přináší také četné otázky jejich vztahů, vyjednávání mocenských pozic, strategie, kterou stát zaujme vůči menšinám, např. politické, kulturní a ekonomické integrace, a způsob, jak menšiny na nařízení vlády zareagují.⁴ S otázkami se setkáváme i v rovině jednotlivce, např. problémy spojené s identitou dané tím, že žije ve dvou kulturách – zvláště v situacích, kdy se od něj očekává jasně vymezená identita; příslušníci menšin, především v druhé a dalších generacích, ale často sdílejí identity obě: identitu přijatou z rodiny i identitu prostředí, v němž se narodili a žijí.

Vnímání etnicity se ve většině zemí západního světa v posledních desetiletích posunulo od koncepce „buď – anebo“ (čili od takového přístupu k etnicitě, podle kterého mohl člověk patřit buďto k jedné etnické pospolitosti, nebo k druhé, ale nemohl patřit ke dvěma nebo více pospolitostem zároveň) ke koncepci „nejen – ale i“ (čili koncepci multikulturalistické, která podporuje identifikaci jedince s různými skupinami současně). Otázkou je, k jakým výsledkům takové vnímání povede, čili jestli je toto vnímání skutečně přínosem pro udržení se jednotlivých

3 Evropská charta regionálních či menšinových jazyků – dostupné z: <https://www.vlada.cz/>.

4 K otázkám etnicity, soužití etnik, vztahu státu a menšin atd. viz např. Eriksen 2012.

jazykových a kulturních společenství. Nedojde k jejich postupnému slévání, ztratím rozdílů mezi nimi, které se mohou tímto liberálním postojem urychlit? Aneb slovy L. Šatavy (2005: 8): „Koexistence a míšení etnik, ‚kulturní pluralismus‘, je pravděpodobně cestou, po níž v budoucnosti půjde velká část lidstva. Tento trend bývá většinou pokládán za pozitivní a obohacující. Logickým důsledkem dvou- či multikulturnosti je však i zvýšená prostupnost, zamlžení či úplná ztráta etnodiferencujících hranic a kultur.“

V tomto duchu se v následující práci zaměříme na českou menšinu v Chorvatsku, která ve skutečnosti původně menšinou nebyla, neboť v době stěhování byli dnešní krajané součástí závislého, nestátního českého národa a migrace probíhala uvnitř jednoho státu – změnou historického vývoje a politických poměrů se ale stala národnostní menšinou státního národa na území jiného národního státu. Na novém území žije už více než dvě stě let a oproti většině národnostních menšin, u nichž tradičně dochází k asimilaci v průběhu tří až pěti generací, je stále vitální a asimilaci odolává. Nabízejí se tudíž otázky, co tuto menšinu odlišuje od jiných menšin? Co zapříčinilo, že i po tak dlouhé době nedošlo k asimilaci jejích příslušníků, přestože Češi v Chorvatsku nežijí izolovaně, ale naopak promíšeni s obyvatelstvem většinové i dalších národností? A co je v současné době motivací a hnací silou „nebýt asimilován“ prostředím, nepodlehnout tlaku svého okolí a kontextu životního prostoru – čili které to jsou faktory, jež působí ve prospěch setrvání menšiny a udržení si menšinového jazyka, a tím zároveň v neprospěch asimilaci?

Vzhledem k tomu, že za jeden ze základních rysů identity jedince i skupiny je často označován jazyk, jak moc je tedy pro krajany v jejich vnímání vlastní identity důležitá čeština? Je pro ně hodnotou, o kterou je potřeba pečovat, nebo samozřejmou součástí každodenního života? Zamýšlejí se někdy nad svým životem se dvěma nebo více jazyky, výhodami i nevýhodami života ve vícejazyčném prostředí? Na základě čeho se rozhodují, který z jazyků užít v které situaci? Činí jim jejich jazyky potíže? A jaké mají k jazykům, jež ovládají, postoje?

Nalézt odpovědi alespoň na některé z položených otázek a přispět tak k poznání jazykového chování příslušníků české menšiny v Chorvatsku se pokusíme na základě terénního výzkumu, který probíhal v českých i smíšených česko-chorvatských rodinách, žijících na území Chorvatska v letech 2010–16. Vzhledem k tomu, že se jazyková i komunikační kompetence jednotlivých členů menšiny různá a jejich jazykové chování ani jazyk, kterým mluví, tudíž nelze popisovat jakožto jednotný systém, považujeme za nutné přistupovat ke krajanům individuálně.

K sledování daných otázek jsme tak zvolili metodu jazykových biografí, která se nám jeví jako vhodná ke zkoumání jazykových procesů v krajských rodinách i menšině jako celku, a narativní interview jako vhodné k zaznamenání a následnému popisu mluvy příslušníků jazykových menšin, u nichž dochází k (záměrnému i nezáměrnému) míšení jazyků. Zajímat nás budou také faktory, které ovlivňují jazykové chování krajanů v okamžiku promluvy i v průběhu celého života a působí tak na udržení jazyka jako jednoho ze základních rysů dané menšiny.

Knihy je rozdělena do dvou větších celků po čtyřech kapitolách: záměrem prvního je představit českou menšinu v Chorvatsku z několika aspektů, druhý následně představuje výzkum jazykových biografí krajských rodin.

Vzhledem k tomu, že zkoumaná menšina přitahovala a stále přitahuje pozornost mnoha badatelů, v první kapitole (*Reflexe české menšiny v Chorvatsku v odborné literatuře*) nejdříve shrneme prameny, které se české menšině v Chorvatsku věnují z aspektů různých vědních oborů. Druhá kapitola (*Dějiny*) je věnována dějinám menšiny, od příčin jejich stěhování na území dnešního Chorvatska a zakládání prvních spolků, postupné organizování se po rozpadu Rakouska-Uherska, kdy se ocitli mimo mateřskou zemi, přes osudy během tří válek v průběhu 20. století po dnešní formu existence a organizace menšiny a postavení české menšiny v zákonech Republiky Chorvatska, kterým se věnuje kapitola třetí (*Česká menšina v Chorvatsku dnes – sociální status a organizace*). Čtvrtá kapitola (*Čeština krajanů v Chorvatsku*) pojednává o jazyce, kterým příslušníci české menšiny dnes mluví.

Druhá část knihy představuje jazykové biografie krajských rodin. Po úvodním, teoretickém představení problematiky jazykových biografí v páté kapitole (*Jazykové biografie a sociální sítě v literatuře*) je v šesté kapitole (*Jazykové biografie menšinových rodin na základě autobiografických vyprávění*) představen terénní výzkum, který probíhal v české menšině v Chorvatsku, a následně také jazykové biografie respondentů výzkumu, členů tří krajských rodin. Poslední dvě kapitoly shrnují výsledky výzkumu. V sedmé kapitole (*Reflexe jazyka a komunikace ve vyprávěních respondentů*) sledujeme názory respondentů na jejich život se dvěma jazyky a postojem k nim. Hledáme odpovědi na otázky, na základě čeho se rozhodují, který jazyk v daném okamžiku použít, (ne)vědomého přepínání kódu a mateřského jazyka. Úvahy o jazycích doplňují témata komunikace ve škole a v zaměstnání. Zmíněná témata se jevila důležitá nejen v průběhu vyprávění respondentů, ale mnohá z nich můžeme v samotných vyprávěních vysledovat.

V závěrečné kapitole (*Jazyk jako jeden ze základních pilířů identity české menšiny v Chorvatsku a faktory, které působí na jeho udržení, na příkladu sledovaných rodin*) se na základě provedeného výzkumu pokusíme odhalit obecnější faktory, které působí na udržení jazyka – a tím nepřímo i na setrvání celé menšiny.

Některé části práce byly v průběhu její přípravy publikované samostatně – do této publikace jsou začleněny v částečně přepracované a rozpracované podobě.

Kniha vzešla z šestiletého bádání, kdy jsme mohli alespoň na přechodnou dobu nahlédnout do rodin našich respondentů a naslouchat jejich vyprávění. Nikdy by se tak nestalo bez jejich ochoty podělit se s námi o své životní příběhy, vzpomínky a názory, za což jim patří velký dík. Za vstřícnost děkujeme také všem dalším krajanům, kteří přispěli k vzniku této publikace, a v neposlední řadě našim nejbližším, kteří nám byli během psaní této knihy velkou oporou.

ČESKÁ NÁRODNOSTNÍ MENŠINA V CHORVATSKU

1. Reflexe české menšiny v Chorvatsku v odborné literatuře

Česká menšina v Chorvatsku jakožto národnostní menšina žijící v jiném prostředí nežli národ, k němuž se hlásí, ale uchováající si svou identitu, zvyky a jazyk, vzbuzovala zájem mnoha badatelů z krajanských řad i mimo menšinu po celou dobu své existence. Pozornost jí byla věnována z hledisek různých vědních oborů. Zajímavé je, že zatímco dříve zajímaly odborníky především dějiny menšiny, etnografie a nářeční různorodost mluvy krajanů, v posledních letech se odborný zájem vrací, tentokrát ale (pravděpodobně ve spojení se společenskými změnami, s globalizací a rozvojem interdisciplinárních vědních oborů) z hledisek spíše sociologických, sociolingvistických, antropologických aj.

První zprávy o české menšině

První práce věnované české menšině se objevily už na konci 19. století, zabývaly se především otázkou emigrace z území tehdejšího Československa – práce Aloise Šembery, Karla Lambla a dalších. Na začátku 20. století se tématu hlouběji věnovaly práce Jana Auerhana, Rudolfa Turčina a Milana Hodži. „Přestože šlo o všeobecné informace, které zahrnovaly jak základní historické údaje, tak popis života menšiny v hlavních rysech, s přihlédnutím k nejdůležitějším jazykovědným a národopisným charakteristikám, je jejich svědectví velmi důležité, poněvadž zachycuje původní podobu a stav menšiny.“ (Stráníková, L. 2010: 6)

Auerhan, Jan: *Čechoslováci v Jugoslávii, v Rumunsku, v Maďarsku a Bulharsku*. Praha 1921.

- Auerhan, Jan: *Československá větev v Jugoslávii*. Praha 1930.
- Hodža, Milan: *Zahraniční Čechoslováci v Maďarsku, Rumunsku a Juho-slávii*. *Naše zahraničí* 1, 1920: 87–93.
- Lambl, Karel: *Česká kolonie v Evropě a v Severní Americe*. *Pokrok*, 1880.
- Šembera, Alojz: *Mnoho-li je Čechů, Moravanů, a Slováků a kde obývají*. *Časopis musea království českého*, 1876.
- Turčín, Rudolf: *Čechoslováci v bývalém Chorvatsku-Slavonii*. Disertační práce, Praha, FF UK 1936.

Dějiny přistěhování z hlediska krajanských historiků

Dějínám přistěhování Čechů na území dnešního Chorvatska a založení českých spolků a institucí se věnovali především krajanští badatelé po druhé světové válce – nejsoustavněji se touto problematikou zabýval Josef Matušek, který podal v knize *Češi v Chorvatsku* podrobný a ucelený přehled dějin menšiny a veškeré spolkové činnosti, která měla už na začátku 20. století vést k udržení české národnosti, jazyka a kultury, až do období druhé světové války. Matušek napsal také řadu dílčích studií, otištěných převážně v časopise *Přehled*, v nichž se věnoval krajanskému divadlu, knihovnám, školství a krajanské literatuře, českému tisku, účasti Čechů v partyzánském hnutí, jednotlivým krajanským osobnostem atd.⁵ Sestavil také několik stovek medailonků významných Čechů, kteří působili v Chorvatsku a v zdejší české menšině – medailonky byly průběžně otiskovány v týdeníku *Jednota*, ale za autorova života se nepodařilo vydat je jako soubor knižně. Vyšly až v roce 2015 v podobě biografického slovníku ve zpracování autorova syna A. Matuška.

Dějiny menšiny v druhé polovině 20. století a v prvních desetiletích století jedenadvacátého zatím nejsou soustavně zpracovány – v dílčích studiích se vybraným bodům ze života menšiny po druhé světové válce věnovali především krajanští badatelé, kromě již zmíněného J. Matuška např. Otto Sobotka, Otokar Sakař, Otokar Kolouch, Anna Vodvářková, Jiřina Staňová, Karel Bláha a další. Řada autorů se soustředila na jednotlivé krajanské spolky. K nejpłodnější autorům dnes patří krajanský historik Václav-Vjenceslav Herout, který se jako vedoucí archivu Svazu

5 O životě a působení Josefa Matuška vyšla monografie, v níž se mnozí krajanští autoři věnovali různým aspektům Matuškovy díla – *Josef Matušek*, ed. Václav Herout. Daruvar, Jednota 2004.

Čechů v Daruvaru věnuje různým tématům, píše o dějinách jednotlivých krajanských osad, o významných krajanských pracovnících, reemigraci po druhé světové válce atd.⁶ Dějiny českých domů v Chorvatsku zmapovaly Leonora Janotová s Libuší Stráníkovou, která se menšině věnuje z různých úhlů pohledu. A dějiny novinově vydavatelské instituce Jednota sepsal Karel Bláha, její dílčí problematikou se zabývali i další.

Vzájemné kulturní styky českého a chorvatského národa mapují také záhřebský publicista a předseda Chorvatsko-české společnosti⁷ Marijan Lipovac a Franjo Vondráček. Několik demografických pohledů na českou menšinu v Chorvatsku nabídnul v posledních letech Ivan Horyna, který na dané téma obhájil také diplomovou práci.

Bešta, Josip: Pilnost, poctivost, šetrnost: Devadesát let České besedy Kaptol. *Přehled kulturních, literárních a školských otázek* 33, 2015: 37–51.

Bláha, Karel: *Dežanovec: Příspěvek k poznání minulosti osady a okolí*. Daruvar, NVI Jednota 2009.

Bláha, Karel: *Mezurač. Příspěvek k poznávání dějin osady*. Daruvar, NVI Jednota 2010.

Bláha, Karel: *Jednota: Od začátku českého tisku v Chorvatsku do roku 2015*. Daruvar, Jednota 2016.

Herout, Václav: Vznik Ivanova Sela. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 18, 1998: 19–62.

Herout, Václav (ed.): *Naše dechovky*. Daruvar 1999.

Herout, Václav: *Náš venkovský dorost (1935–1941)*. Daruvar 2005.

Herout, Vjenceslav – Lipovac, Marijan: *Biskup Josip Salač*. Požega 2009.

Herout, Václav: Kulturně-osvětová činnost Čechů na území Bjelovarsko-bilogorského županství. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 27, 2009: 37–55.

Herout, Václav: *Reemigrace Čechů z Chorvatska 1945–1949*. Daruvar 2010.

Herout, Václav: Okolnosti založení Československého svazu. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 29, 2011: 5–11.

6 Úplná bibliografie V. Herouta viz *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 33, 2015: 103–105.

7 Chorvatsko-česká společnost byla založena v roce 1992 a zaměřuje se na rozvíjení přátelských vztahů dvou zemí, jejichž spolupráce sahá hluboko do minulosti. Za tímto účelem společnost vydává časopis *Susreti*, v kterém sleduje kromě jiného také důležité události ze života jak české menšiny v Chorvatsku, tak chorvatské menšiny v Česku. O Chorvatsko-české společnosti viz Lipovac, Marijan – Banek, Vlatka: *Hrvatsko-češko društvo. Prvih 25 godina*. Zagreb, Hrvatsko-češko društvo 2017.

- Herout, Václav: Vojta Režný – život věnovaný české menšině. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 29, 2011: 13–31.
- Herout, Václav: Nebude zapomenut, kdo na sebe zapomíná (k 120. výročí narození Jaroslava Dittricha). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 30, 2012: 5–45.
- Herout, Václav: Náboženství a Češi v Chorvatsku. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 31, 2013: 15–59.
- Herout, Václav: Vztah Čechů na území Jugoslávie ke staré vlasti v letech 1938–1941. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 32, 2014: 5–51.
- Herout, Václav: Vztah Vojty Režného ke kulturním a politickým poměrům v Království SHS. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 33, 2015: 5–36.
- Herout, Václav: Sto devadesát let Ivanova Sela. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 34, 2016: 5–117.
- Herout, Václav: Luisendorf – Lipovec. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 33, 2019: 5–35.
- Herout, Václav: Válečné události na Hrubečnopolsku v letech 1991–1992. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 14, 1993: 56–60.
- Horyna, Ivan: Češi v Chorvatsku. Diplomová práce. Univerzita Záhřeb 2007.
- Horyna, Ivan: *Výsledky sčítání lidu. Srovnání výsledků sčítání obyvatel s ohledem na českou menšinu v Chorvatsku v letech 2001 a 2011*. Daruvar 2013: 5–14.
- Horyna, Ivan: *Zachování specifík české menšiny v Chorvatsku*. Daruvar 2012: 47–54. – Obojí in *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*.
- Janotová, Leonora – Stráňáková, Libuše: *České domy v Chorvatsku: krajan-
ské kulturní stánky*. Daruvar, Jednota 2014.
- Knížek, Mirko: *Česká beseda obce Lipovlany 2004–2014 / Češka beseda općine
Lipovljani 2004–2014*. Daruvar, Jednota 2015.
- Kolouch, Otokar: České školství v Chorvatsku po II. světové válce. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 14, 1993: 87–97.
- Lipovac, Marijan: Josef Salač a Daruvar. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 27, 2009: 87–93.
- Lipovac, Marijan – Vondraček, Franjo: *Češi Záhřebu – Záhřeb Čechům*. Zagreb 2009.
- Matušek, Josef: *Češi v Chorvatsku*. Daruvar, Jednota 1994. Druhé, upravené vydání vyšlo v redakci Marie Sohrové v roce 2017.
- Matušek, Josef: Život a dílo Franty Buriana. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* I, 1962: 31–49.

- Matušek, Josef: *Česi i Slovaci u Lipovljanima*. Novska 1973.
- Matušek, Josef: *Lipovljani u životu i djelu Josipa Kozarca*. Lipovljani 1976.
- Matušek, Josef: *Naše divadelní ochotnictví* (separát). Daruvar 1990.
- Matušek, Josef: *200 let pospolu*. Daruvar 1991.
- Matušek, Josef – Staňová, Jiřina: *Slovo psané a vyřčené*. Daruvar 1997.
- Matušek, Josef: Beseda a mládež 1907–1941. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 21, 2001: 3–22.
- Matušek, Josef: *Česká beseda Daruvar před druhou světovou válkou 1907–1941*. Daruvar 2008.
- Matušek, Josef – Matušek, Alen: *České stopy v Chorvatsku. Biografický slovník významných osob původem z českých zemí a příslušníků české menšiny A–M*. Daruvar, NIU Jednota 2015.
- Matušek, Josef – Matušek, Alen: *České stopy v Chorvatsku. Biografický slovník významných osob původem z českých zemí a příslušníků české menšiny N–Ž*. Daruvar, NIU Jednota 2015.
- Sakař, Otokar: *Kronika české školy v Daruvarském Brestově* (rukopis uchovávaný v archivu České základní školy J. Růžičky v Končenicích).
- Sakař, Otokar: Pohled do minulosti Končenic, *Jednota* 31/1964, 32/1964 a 32/1997.
- Selicharová, Marie: Vývoj a proměny Jednoty. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 24, 2006: 5–12.
- Sitta, Silvija: *Bjelovarske češke teme*, katalog k výstavě, Bjelovar, Gradski muzej Bjelovar 2013.
- Sittová, Sylvie: *Češi v Hercegovci*, katalog k výstavě, Hercegovac, Česká beseda Hercegovac 1999.
- Sittová, Sylvie: *Sto let spolku Česká obec Bjelovar – Sto godina društva Češka obec Bjelovar*. Daruvar, Jednota a Svaz Čechů v RCH 2018.
- Sobotka, Otto: *Věrní v boji, věrní v práci: Listy z kroniky osady Hercegovac v Jugoslávii a ze života jugoslávských Čechů*. Brno 1948.
- Starek, Siniša Njegovan: *Češka beseda Prekopakra 1907. – 2007. – Česká beseda Prekopakra 1907–2007, Prekopakra, Češka beseda Prekopakra 2017*.
- Steckerová, Zdena: *Česká beseda Rijeka 1994–2014 / Češka beseda Rijeka 1994–2014*. Daruvar, Jednota 2015.
- Stráníková, Libuše: Jednota patří do každé rodiny. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 25, 2007: 12–18.
- Stráníková, Libuše: Česká beseda Daruvar v letech 1997–2007. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 26, 2008: 5–31.
- Stráníková, Libuše: Výzkumy v české menšině v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 28, 2010: 5–16.

- Stráníková, Libuše: Svaz Čechů v RCH – neustálá snaha čelit asimilaci. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 35, 2017: 7–11.
- Stráníková, Libuše: Česká beseda Daruvar a počátky českého školství. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 36, 2018: 23–31.
- Stráníková, Libuše: Psaným slovem pro zachování jazyka a menšiny anebo (téměř) sto let české krajanské literatury. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 37, 2019: 53–72.
- Stráníková, Libuše: *Čtyřicet let s divadlem*. Daruvar, Česká beseda Daruvar 2020.
- Stráníková, Libuše (ed): *Česká beseda Daruvar 1907–2018. 111 let krajanského spolku (s důrazem na roky 2007–2018)*. Daruvar, Jednota 2020.
- Vodvářková, Ana: Demografaska situacija područja općine Daruvar od prvog popisa do 1991. g. – Kratka demogeografija Čeha u Republici Hrvatskoj do 1991. godine. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 14, 1993: 3–20.
- Vodvářková, Anna: Význam kulturních a vzdělávacích akcí Svazu Čechů. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 35, 2017: 35–39.
- Vondraček, Franjo: *Česi i Moravljani u Zagrebačkoj županiji – Česi a Moravané v Zááhřebském županství*. Zagreb 2011.
- Vondraček, Franjo: *Češka kuharica*. Zagreb 2013.

Zájem českých historiků o dějiny menšiny

Demokratické změny v Československu po roce 1989 a vznik České republiky v roce 1993 vedly k většímu zájmu o krajany a český exil také v českých historických kruzích. Emigrací a Čechy žijícími v cizině se začali ve větší míře zabývat také čeští historikové. Už dříve se zejména volyňským Čechům věnoval profesor na katedře historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně Jaroslav Vaculík, který se ve svých pracích dotýkal také dějin Čechů a Slováků v bývalé Jugoslávii, především tématu jejich reemigrace. Reemigraci se věnoval rovněž Jan Pelikán z Katedry jihoslovanských a balkanistických studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a Helena Nosková s Janou Kreisslovou a Michalem Pavláskem. Poslední jmenovaný se zabývá i tématy z novějších dějin, zvláště válkami v devadesátých letech 20. století. České reemigranty v Československu formou orální historie mapovala Hana Pelikánová

z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, a tématu tzv. Balkánské cesty a zapojení krajanů do bojů za druhé světové války se věnovali Václav Šrámek a Pavel Zona. O dějinách a životě menšiny, životě a působení jednotlivých menšinových pracovníků, ale i česko-chorvatských vztazích v průběhu dějin psal dále Jaroslav Pánek z Historického ústavu AV ČR. O přistěhování valašských Čechů do Bjeliševce psala Helena Bretfeldová. Krajanskými archiváliemi se zabývali Alexandra Blodigová, Jan Kahuda a další.

- Blodigová, Alexandra: Poklady archivu Svazu Čechů v Chorvatsku. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 24, 2006: 51–61.
- Bretfeldová, Helena: A já su synek z Polanky, a já su cérka z Lidečka. Valašská diaspora ve slavonském Bjeliševci a jejich vztah k lidové kultuře původní vlasti. In: *Od folkloru k world music: Svět v nás, my ve světě*, red. I. Příbylová – L. Uhlíková, Náměšť nad Oslavou, Městské kulturní středisko 2014: 43–53.
- Pánek, Jaroslav: Jiřina Staňová. Archivářka s dvojí vlastí. In: *Historici mezi domovem a světem. Studie – články – glosy – rozhovory*, Pardubice, Univerzita Pardubice 2013: 503–505.
- Pánek, Jaroslav: *Češi a Jihoslované. Kapitoly z dějin vzájemných vztahů*. Brno, Tribun EU 2015.
- Pánek, Jaroslav: Svědectví o vkladu české menšiny v Chorvatsku do české a chorvatské vědy. *Přehled kulturních a historických, literárních a školních otázek* 35, 2017: 97–109.
- Pavlásek, Michal – Kreisslová, Sandra – Nosková, Jana: „*Takové normální rodinné historky*“. *Obrazy migrace a migrující obrazy v rodinné paměti*. Praha, Argo 2019.
- Pavlásek, Michal: Češi si vždy vybrali správnou stranu. Rodinné generační vzpomínání krajanů v Chorvatsku a státní politika paměti. *Národopisný věstník* 2, 2018: 29–52.
- Pavlásek, Michal: „Don't allow history and memory to be forgotten!“ Re-emigrants from Yugoslavia as a memory community of an alternative collective memory. *Národopisná revue* 5, 2019: 29–40.
- Pelikán, Jan: K některým ekonomickým problémům reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie v letech 1945–1948, *Český lid*, 1989, č. 3, s. 156–164.
- Pelikán, Jan: Národnostní otázka v Titově Jugoslávii, *Slovanský přehled*, 1992, č. 4, s. 371–385.
- Pelikán, Jan: Historické souvislosti vytváření aktuální etnické situace ve Svazové republice Jugoslávii. In: *Národnostní menšiny. Historické*

- souvislosti některých aktuálních problémů v Evropě a v ČR*, Praha 2000: 86–108.
- Pelikánová, Hana: Poválečná reemigrace daruvarských Čechů. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 27, 2009: 5–36.
- Šrámek, Václav: Československý svaz a Balkánská cesta. *Přehled* 29, 2011: 33–67.
- Šrámek, Václav: František Smetánka – předseda Svazu v nejtěžších letech. *Přehled* 29, 2011: 69–73.
- Vaculík, Jaroslav: Snahy o reemigraci zahraničních Čechů po vzniku ČSR. In *Sborník příspěvků o vzniku ČSR*. Brno 1984: 53–57.
- Vaculík, Jaroslav: *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945–1950*. Brno 1993.
- Vaculík, Jaroslav: *Kulturní život české minority v Jugoslávii ve třicátých letech. Pro přátele jižních Slovanů*. Brno, Společnost přátel jižních Slovanů 1997, 9, 1: 3–5.
- Vaculík, Jaroslav: Balkánští Češi v 19. a 20. století. In: *Studia balcanica bohemo-slovaca* VI., sv. 1. Brno 2006: 457–468.
- Vaculík, Jaroslav: *Češi v cizině 1850–1938*. Brno 2007.
- Vaculík, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha, Libri 2009.
- Vaculík, Jaroslav: Emigracija Čeha u Hrvatsku i njihova poslijeratna reemigracija. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 2010, č. 2, s. 117–124.
- Zona, Pavel: *Češi a Slováci v bývalé Jugoslávii a jejich zapojení do bojů v II. světové válce a obnovy poválečného Československa*. Praha, Powerprint s.r.o. 2018.

České menšinové školství v odborné literatuře

Vedle přistěhování Čechů a dějin menšiny se mnozí badatelé, krajanští i čeští, věnovali dějinám českého školství v Chorvatsku – v dílčích studiích psal o školství již zmíněný Josef Matušek. O jednotlivých školách vycházejí postupně monografie, které sledují jejich působení od založení do současnosti – dosud vyšly monografie o ČZŠ J. A. Komenského v Daruvaru, ČZŠ J. Růžičky v Končenicích, o českých školách ve Velkých a Malých Zdencích, Ivanově Sele a o gymnáziu Daruvar, a ročenka České doplňovací školy v Záhřebu. Přípravami a vydáváním učebnic pro české školy se věnovala např. Marie Sohrová. V posledních letech se nad fungováním českých škol, modely výuky a plány práce zamýšlí především poradkyně pro české školy Jitka Staňová Brdarová, která je

spoluautorkou také nové monografie o krajanském školství, ale i někteří učitelé.

- Burgerová, Mája: Mladí lidé – identita – jazyk – škola aneb Proč se učit českému jazyku v Chorvatsku? *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 35, 2017: 45–52.
- Daněk, Alois: *75 let České základní školy J. A. Komenského a 70 let České mateřské školky Ferda mravenec v Daruvaru*. Daruvar 1997.
- Herout, Václav – Koutníková, Justýna – Štrumlová Tučková, Anna Marie: *Česká základní škola v Ivanově Sele a výuka češtiny na Hruběčnopolsku*. Daruvar 2012.
- Herout, Vjenceslav – Turk, Valerija – Marjanović, Antun: *50 godina daruvarske gimnazije*. Daruvar 2007.
- Herout, Václav: *České školy ve Velkých a Malých Ždencích*. Daruvar 2001.
- Janotová, Lenka (ed.): *Česká základní škola Jana Amose Komenského 1997–2007: deset let činnosti slovem i obrazem*. Daruvar, Jednota 2009.
- Matušek, Josef: *České školy v Chorvatsku (1922–1941). Přehled kulturních, literárních a školních otázek* XIV, 1993: 65–86.
- Matušek, Josef: 40 let od založení Pedagogické akademie v Pakraci. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* XXI, 2001: 40–44.
- Preissová Krejčí, Andrea – Stanja Brdar, Jitka – Kočí, Jana: *Češtvi v nás. České školství a jeho na zachování české národní identity v Chorvatsku*. Praha 2020.
- Sohrová, Marie: Naše učebnice. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* XX, 2001: 45–49.
- Staňová Brdarová, Jitka: Jaké školství má česká menšina v Chorvatsku. *Jednota* 25–26, 2007, příloha.
- Staňová Brdarová, Jitka: Výuka českého jazyka – úvaha učitele. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 32, 2014: 127–130.
- Školski godišnjak – *95 godina osnutka Češke dopunske škole Češke besede Zagreb*. Zagreb 2017.
- Vinter, Josef: *Česká a chorvatská škola v Končenicích*. Daruvar 2007.

Etnografické a dialektologické výzkumy v menšině

Od padesátých po sedmdesátá léta minulého století probíhaly v menšině odborně vedené výzkumy českých vědců z hlediska etnografického a dialektologického. Obsáhlé etnografické výzkumy provedli mezi krajany

v Chorvatsku etnologové Iva Heroldová, Josef Vařeka, Hannah Laudová, Hana Laušmanová a Vladimír Scheufler. „Iva Heroldová se zabývala výročními obyčejí a akulturačními procesy, tedy stíráním a míšením obyčejů s obyčejí místními, nafilmovala dokumentární film Česká svatba roku 1969 v Ivanově Sele a napsala celou řadu textů, které uveřejnila v českých i chorvatských odborných časopisech.“ (Stráníková, L. 2010: 7) Josef Vařeka řešil otázku lidové hmotné kultury, konkrétně proces adaptace lidového stavitelství českých vesnic v nových podmínkách.

Na etnologické výzkumy kalendářních obyčejů a způsobu života a jejich proměn v novém prostředí českých odborníků navázaly svými výzkumy etnoložky z řad menšiny, které vystudovaly etnologii na Univerzitě Karlově v Praze. Na začátku osmdesátých let obhájila diplomovou práci s názvem *Současné kalendářní obyčejí u Čechů v Končenicích na Daruvarsku* Vlasta Sakařová (provdaná Šabićová). Ke svému výzkumu se vrátila po dvaceti letech, doplnila údaje o aktuálním stavu a práci vydala knižně.

Tématu identity menšinových kultur na příkladu Čechů v osadě Jazvenik se věnovala Marijeta Rajkovićová Ivetová, která v roce 2003 obhájila na Katedře etnologie a kulturní antropologie Filozofické fakulty v Záhřebu diplomovou práci s názvem *Višestruki identitet Čeha u Jazveniku* – přepracovaný text práce vyšel v ročence *Etnološka tribina Chorvatské etnologické společnosti* a celá práce v českém i chorvatském jazyce jako monografie. K tématu se vrátila ještě v roce 2008. A tématem identity mladých krajanů se zabývala Jana Pejićová.

Z českých etnologů věnují v současnosti pozornost zahraničním Čechům, zvláště problematice exilu a krajanů ve světě, etnickým procesům a migraci např. Stanislav Brouček, Zdeněk Uherek a již zmíněný Michal Pavlásek z *Etnologického ústavu Akademie věd České republiky*.⁸ Část dědictví lidových písní krajanů zachytil ve třech písňových sbírkách český muzikolog, skladatel a hudební znalec Miroslav Císař, který jezdil mezi krajaňské dechové hudby od devadesátých let 20. století a působil

8 Stanislav Brouček uspořádal několik sborníků prací věnovaných krajanům a exilu: *Češi v cizině*. ed. S. Brouček, Praha, Etnologický ústav AV ČR 12, 2004; Stanislav Brouček: *Exil sám o sobě. Česko-slovenská historická ročenka* 2005: 99–106.

Zdeněk Uherek psal např. o krajanech v Bosně a Hercegovině. Zdeněk Uherek: *Češi v Bosně a Hercegovině: Úvod do problematiky s výběrovou bibliografií*. Praha, Etnologický ústav 2000.

Michal Pavlásek se kromě již zmíněného tématu migrace a reemigrace ze zemí západního Balkánu věnuje např. českým evangelíkům ve Vojvodině a v Banátu – Michal Pavlásek: *Z Moravy až do Velikého Srediště: Etnografické podobnosti o zapomenuté náboženské komunitě*. Brno, CDK 2020, kde zmiňuje také české evangelíky v Bjelševci (Chorvatsko).

zde jako hudební instruktor. Výběr ze zpěvníku byl také natočen jako album.⁹ Dějiny operet v programech krajaňských spolků zmapovala v roce 2016 Lucije Siručková v rámci diplomové práce na Hudební akademii Univerzity v Záhřebu.

Z řad nejmladších krajaňských etnologů vzešel podnět k mapování otázky národnostního cítění příslušníků zdejší krajaňské komunity, vznikla tak kniha *Moje české kořeny*, v níž osmadvacet krajanů různou formou promlouvá o svém vnímání identity, životních zkušenostech a budoucnosti menšiny.

Heroldová, Iva: K akulturačnímu procesu nejstarší české menšiny, *Český lid*, 1966.

Heroldová, Iva: České národnostní menšiny a národopis, *Národopisné aktuality* 3, 3–4, 1966: 12–20.

Heroldová, Iva: Výzkum české menšiny v Jugoslávii, 1965–1967, *Český lid*, 1969: 79–86.

Heroldová, Iva: Česká svatba roku 1969 v Ivanově Sele (Autentický záznam). *Národopisné aktuality*, 1969, čl. 3–4, s. 171–185, dostupné na: <http://na.nulk.cz/>.

Heroldová, Iva – Vařeka, Josef: Metoda skupljanja etnografskog materijala među češkom manjinom u Slavoniji. In: *Rad XVII kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*. Poreč 1970: 265–270.

Heroldová, Iva: Vánoce u daruvarských Čechů, *Národopisné aktuality* 4, 1971: 328–329.

Heroldová, Iva: Godišnji običaji daruvarskih Čeha, Narodna umjetnost, *Godišnjak Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu* 8, 1971: 199–250.

Heroldová, Iva: Etnická a etnografická problematika českých enkláv na Balkáně, *Studia balkanica bohemoslovaca 2*: Spisy Univerzity J. E. Purkyně v Brně, FF, č. 202. Brno 1976: 204–216.

Heroldová, Iva: Současný stav české etnické skupiny v Jugoslávii, *Přehled kulturních, literárních a školských otázek XII*, 1982: 47–53.

Moje české kořeny. Sborník prací 28 krajaňských autorů, ed. V. Daňková, Daruvar 2011.

Pejićová, Jana: Identita mladých Čechů v Chorvatsku, *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek 25*, 2017: 53–58.

Písničky Čechů v Chorvatsku 1. Daruvar 2000.

9 *Písničky Čechů v Chorvatsku*, [CD-ROM] nahrála Malá dechová hudba Valanka, 2001.

- Písničky Čechů v Chorvatsku 2.* Daruvar 2001.
- Písničky Čechů v Chorvatsku 3.* Daruvar 2004.
- Rajković Iveta, Marijeta: Višestruki identitet Čeha u Jazveniku, *Etnološka tribina: godišnjak Hrvatskog etnološkog društva* 34/35, 2004/2005: 237–288.
- Rajković Iveta, Marijeta: *Česi u Jazveniku – Česi v Jazveniku.* Daruvar 2013.
- Rajković Iveta, Marijeta: Uloga predstavljačkih oblika u očuvanja identiteta češke nacionalne manjine. In *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*, ed. A. Muraj – Z. Vitez.
- Siruček, Lucija: *Operete u programima Češke besede u Daruvaru i okolici.* Diplomová práce. Univerzita v Záhřebu 2016.
- Šabićová, Vlasta: *Kalendářní obyčeje Čechů v Končenicích na Daruvarsku.* Daruvar 2002.
- Vařeka, Josef: Akulturacija i narodno graditeljstvo českých sela u Hrvatskoj. In *Narodna umjetnost* 24, 1987: 199–227.
- Vařeka, Josef: Češi v Jugoslávii. Otázky studia lidové hmotné kultury. In *Češi v cizině* 1, Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Praha 1986.
- Vařeka, Josef: Proces a kultura v lidovém stavitelství českých vesnic na území Jugoslávie. In *Češi v cizině* 2, edice Národopisná knihovna, Praha, ÚEF ČSAV 1987: 233–280.

Lingvistické výzkumy v menšíně

S prvními zkoumánými jazyka krajanů se setkáme již v první polovině 20. století, kdy krajanický učitel Franta Burian upozorňoval na nešvary v mluvě krajanů.

Již zmíněně odborně vedené dialektologické výzkumy mluvy příslušníků české menšiny probíhaly za účelem vytvoření Českého jazykového atlasu. Dialektologickou rozrůzněnost krajanické češtiny zkoumali přední čeští dialektologové Jaromír Bělič a Pavel Jančák, valašské nářečí v Bjeliševci zkoumali Jan Balhar a Věra Michálková. Svými diplomovými pracemi zaměřenými na mluvu jednotlivých krajanických osad přispěli k tomuto účelu také studenti z menšinového prostředí, kteří v dané době studovali na Univerzitě Karlově v Praze. V roce 1971 obhájil závěrečnou práci o mluvě Čechů v Daruvarském Brestově Jindřich Staňa. V roce 1975 obhájila závěrečnou práci o mluvě Čechů v osadě Uljaniku-Leňáku Libuše Sakařová (provdaná Stráníková), která se jazyku

krajanů věnuje celoživotně jako novinářka, redaktorka a následně i ředitelka NVI Jednota.

Dosud nejucelenější přehled jazykového systému mluvy Čechů v Chorvatsku s popisem dialektologické rozrůzněnosti vypracoval v šedesátých letech bělehradský bohemista Dragutin J. Mirković ve své disertační práci *Govori Čecha u Slavoniji (Daruvar i okolina)*. V novější době se vybranými problémy mluvy Čechů na Daruvarsku zabývala bohemistka Marie Sohrová, nešlo však o systematickou analýzu, všímala si pouze vybraných jevů, především vlivu chorvatštiny na krajanskou češtinu.

O češtině v Chorvatsku psala v posledních letech především autorka této práce, která v menšině prováděla několik výzkumů, např. výzkum komunikace v menších dvojjazyčných, česko-chorvatských podnicích nebo fonetický výzkum mluvy krajanů. Výzkum komunikace dětí v českých základních školách provedla za účelem napsání magisterské práce na Univerzitě v Záhřebu Jasminka Brkićová Strejčková. Mluvě krajanů se zaměřením na osadu Malé Zdence se věnovala ve své diplomové práci Emilije Sedláčková z Filozofické fakulty Univerzity v Záhřebu. Slovní zásobu krajanů v osadě Lipovec zkoumá Monika Veltruská, krajanka studující na Filozofické fakultě v Brně. Jazyk krajanů na Bjelovarsku mapuje Jasna Filová a jazykovou identitu nejmladších krajanů popisuje Maja Burgerová.

Balhar, Jan – Michálková, Věra: *Mluva východomoravských kolonistů v Charvátsku*. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, A, Řada jazykovědná. Brno, Univerzita J. E. Purkyně v Brně 1971: 65–88.

Bělič, Jaromír: *Poznámky o češtině na Daruvarsku v Jugoslávii*, *Acta Universitatis Carolinae – Phil. Suppl. – Slavica Pragensia* I, Praha 1959: 59–75.

Brkić, Jasminka: *Česko-hrvatska dvojezičnost u pripadnika češke manjine u Hrvatskoj*. Diplomová práce. Univerzita Záhřeb 2011.

Brkićová Strejčková, Jasminka: *Česko-chorvatská dvojjazyčnost žáků českých základních škol v Chorvatsku*, *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 30, 2012: 55–66.

Burgerová, Mája: *Kde cítím jazyky? Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 38, 2020: 59–67.

Burian, Franta: *Česká řeč na Daruvarsku*, *Naše zahraničí*, 1928–29: 138–150, a 1931: 18–21, přetisknuto v *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* I, 1962: 50–63.

- Burian, Franta: *Jazykový záhonek*. Daruvar, Československý svaz v LR Chorvatsku 1961.
- Filová, Jasna: Dlouholetá péče o český jazyk na Bjelovarsku, *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 33, 2015: 53–62.
- Filová, Jasna: Vliv rozvoje technologií a společnosti na mluvený jazyk české menšiny v Chorvatsku, *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 32, 2014: 83–92.
- Jančák, Pavel: Čeština v Ivanově Sele v Jugoslávii, *Slovo a slovesnost* 32, 1971: 241–257.
- Jančák, Pavel: Hodnocení vlivu příbuzného jazyka na slovní zásobu českého nářečí, *Slovo a slovesnost* 4, 1973: 302–319.
- Jančák, Pavel: K současnému výzkumu daruvarské češtiny. In *60 let Československé besedy Daruvar*. Daruvar 1967: 127–134.
- Jančák, Pavel: O českých nářečích na Daruvarsku, *Slovo a slovesnost* 30, 1969: 421–437.
- Jančák, Pavel: Přizpůsobivost češtiny v srbocharvátském prostředí, *Slavia* 4/1973.
- Mirković, Dragutin J.: *Govori Čeha u Slavoniji (Daruvar i okolina)*. Beograd, Filološki fakultet beogradskog univerziteta 1968.
- Sakařová, Libuše: *Mluva Čechů v Uljaniku v Jugoslávii. Hláskosloví a tvarosloví*. Diplomová práce. Univerzita Karlova 1974.
- Sedlaček, Emilija: *Češki govori u okolici Daruvara danas*. Diplomová práce. Univerzita Záhřeb 2012.
- Sohrová, Marie: Příspěvek ke zkoumání daruvarské češtiny, *Přehled kulturních, literárních a školských otázek* VIII, 1973: 54–58.
- Sohrová, Marie: K některým jevům mluvy Čechů v Chorvatsku, *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 2005: 56–71.
- Sohrová, Marie: Od mluvy k psanému jazyku menšiny, *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 2006: 25–32.
- Sohrová, Marie: O vlivu jazyka prostředí na mluvu menšiny, *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 32, 2014: 73–82.
- Sohrová, Marie: K problematice menšinového jazyka, *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 35, 2017: 91–96.
- Sohrová, Marie: O jazyce psaném, *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 36, 2018: 89–92.
- Staňa, Jindřich: *Mluva Čechů v Daruvarském Brestovci v Jugoslávii. Hláskosloví a tvarosloví*. Diplomová práce. Univerzita Karlova 1971.
- Stráníková, Libuše: Stopy českých nářečí v mluvě Čechů v Chorvatsku, *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 32, 2014: 97–104.